

УДК 711

Д-р. арх., проф. **Проскураков В. І.**, асист. **Климко З.**
Національний університет «Львівська політехніка»
Кафедра дизайну архітектурного середовища

ТВОРЧІСТЬ І МИСТЕЦЬКИЙ ДОРОБОК Є. М. ЛИСИКА ЯК ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ АРХІТЕКТУРНОЇ НАУКИ

Анотація. У статті висвітлено творчість і мистецький доробок всесвітньо відомого сценографа Є. М. Лисики як синкретичного феномен, і напрямку ведення їх досліджень із застосуванням наукового апарату.

Ключові слова: архітектурні засоби і заходи адаптації, інтеграції, гармонізації сценографічних рішень.

Постановка проблеми. Необхідність висвітлення феномену Євгена Микитовича Лисики, провідного сценографа України і Світу, має місце, тому що на початку ХХІ століття цей феномен залишається непроникливим для біографів, мистецтвознавців, істориків, архітекторів, незважаючи на те, що і за його життя, і вже тепер про нього було не мало написано, а свідками результатів його творчості є тисячі шанувальників театру по цілому Світі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Загалом про творчість Є. М. Лисика було опубліковано більше 200 праць в газетах, журналах, енциклопедіях, збірниках, буклетах, альбомах, каталогах, книгах.

Але все, що писалося, говорилося, досліджувалося, за винятком поодиноких праць-розвідок професорів В. Проскурякова [1], Л. Медвідя [2], І. Диченка [3], дослідників Г. Челомбітько [4], О. Паламарчук [5], Г. Островського [6] і особливо, що робиться зараз це свого роду суб'єктивні інтерпретації [7; 8; 9]. До сих пір ніхто з істориків, мистецтвознавців, діячів театру не зумів синкретично висвітлити творчу психологію митця, дослідити творчу спадщину, просторові, часові, якісні, кількісні її параметри, визначити метод. Все сказане доказує, що є потреба об'єктивізувати знання про Лисика, як професійного сценографа з унікальними творчими рисами. А це можна зробити тільки, якщо досліджувати його творчість і доробок з використанням наукових методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток українського театру на початку ХХІ століття відзначається колосальною динамікою творчих рішень, широким характером мистецьких уподобань. Настав час національну сценографію виокремити і досліджувати диференційовано від інших театральних мистецтв. Диференціація сценографії в окрему галузь необхідна тому, що тільки тоді можна буде науково відслідкувати її генезу і розвиток та внесок художників рівних Є. Лисика. Такий підхід почав мати місце у розвідках І. Диченка, Л. Медвідя, В. Освітчука та інших дослідників. Хоча і тепер праці багатьох авторів перевантажені гаслами, а не аналізами, узагальненнями його мистецьких заходів і засобів типу — «...мистець свято вірив, що людству належить стати кращим...», «З дитинства батько і дід виховали в ньому витривалість...», «...проте щасливих людей він не малював...»

Наука про сучасну українську сценографію не здійсниться, якщо не буде систематичних її розвідок — від мистецьких сценографічних форм аналізу концепцій складових майстерності митців.

Але сценографія — це професія дослідження змісту якої не обмежується лише аналізом творчої діяльності — суто мистецьких засобів і знаходів творення середовища вистави майстерністю авторів. Сучасний сценограф є також співавтором музичного вирішення, драматургії, режисури вистави, конструктором, інженером, технологом і, безперечно, театральним архітектором. Сценограф створює виставу на межі мис-

тецьких і технічних завдань, естетичних уподобань і філософських вчень. Особливе місце у створенні сценічного простору вистави займає архітектура. Особливе місце цей вид мистецтва займає і в творчості Є. М. Лисика, хоча і залишається найменш дослідженим. [1, с. 16]

Рис. 1. Вирішення сценографії опери «Війна і мир» Є. М. Лисиком (1995р.) у постмодерністських архітектурних рисах. Театр опери та балету ім. І. Франка

За час своєї творчої діяльності, яка розпочалася 1962 року і останнього 1991 року, коли митця не стало, Євген Лисик створив 83 балетно-оперні і драматичні вистави. До цього можна додати 6 нездійснених і посмертних. Слід підкреслити, що всі вони створені у авторському виконанні. Чи важливо це? Безперечно! Адже тільки для вистави «Сотворення Світу», прем'єра якої мала місце в Мінську, митець власноруч намалював 8 панно площею 2500 квадратних метрів. Для вистави «Есмеральда» також 8 панно площею 2500 м², а для вистави «Борис Годунов» митець створив 4000 м² живопису. Це пікові вистави. Але якщо усереднити кожен з 89 вистав до 2–3 горизонтів, площа яких може складати для кожної 1000

і більше метрів квадратних, то загалом за 29 років творчої діяльності майстер власноруч написав 89000 метрів квадратних (майже 90 гектарів) театральних горизонтів, панно, палет, завіс, театральних картин. Якщо сюди долучити його малюнки, ескізи, картини, макети, то стає зрозумілим, що фізичні параметри його мистецького доробку потребують постійних, а не комплексних і періодичних наукових розвідок (рис. 2).

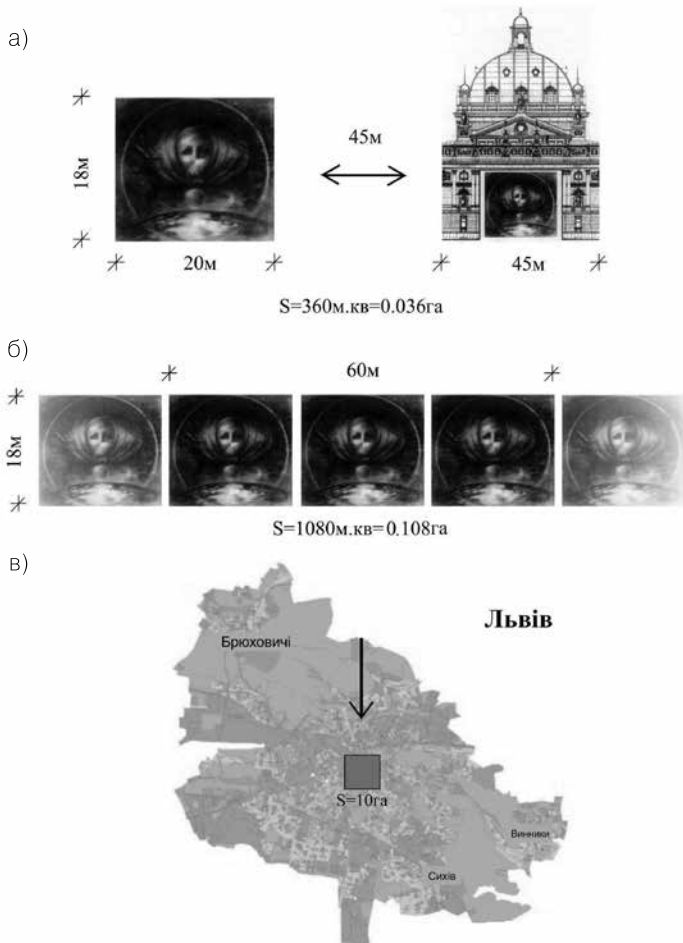

Рис. 2. Фізичні виміри театральних горизонтів, завіс, палет створених Майстром Лисиком в 1962-1991рр.

а) Фізичні виміри і площа одного горизонту; б) Фізичні виміри і площа горизонтів для однієї вистави;

в) Фізичні виміри і площа горизонтів для усіх вистав створених Лисиком з 1962-1991рр.

Одрузу слід висвітлити питання, для кого ці монументальні праці митця створювалися і в яких театрах демонструвалися.

У Львові майстер творив у Театрі опери і балету ім. С. Крушельницької, Польському народному театрі, Львівському театрі армії, Оперній студії Львівської державної консерваторії, в просторах «Малярки», ландшафтному театрі. В Україні він створив вистави в Театрі опери і балету в

Рис. 3. Ареал творчої діяльності Є. М. Лисики в світі

Одесі, Театрі опери і балету ім. Т. Шевченка в Києві, в палаці «Україна» у Києві, в Драматичному театрі в м. Дрогобичі, в Театрі опери і балету у м. Донецьк, в просторах Одеської кіностудії. Створив середовище сценографічної дії в країнах, що в недалекому минулому формували СРСР — в Росії: у Кремлівському палаці з'їздів в м. Москва, у Маріїнському театрі опери і балету в м. Санкт-Петербург, у Театрі опери і балету в м. Красноярську, Театрі опери і балету в м. Єкатеринбург, в Театрі опери і балету в м. Челябінську. В Молдові: в Молдавському державному театрі опери і балету в м. Кишинів. В Білорусії: в Театрі опери і балету в м. Мінську. В країнах Європи — Польщі: у Варшаві, Болгарії: у Софії, Македонії: у Скоп'є і Туреччині: у м. Анкара. [1, с. 19–42] (Рис. 3).

А чи важливим є для дослідження творчості і мистецького доробку Є. М. Лисики знання про театри, в яких творив митець свої шедеври? Тут слід наголосити, що такі знання є обов'язковими, тому що митець

створював середовища своїх вистав у просторах архітектури не типових видовищних будівель, а в унікальних. Різних за мірою, часом спорудження, побудовою сценічного простору, дійовою організацією, стилістичною приналежністю до театральної школи тощо.

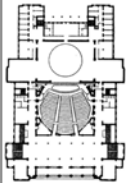

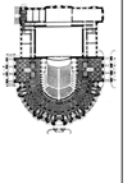
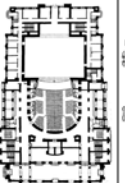
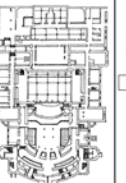
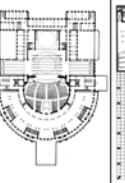

Наприклад: 3 вистави Євген Микитович створив у Львові для Великого театру (опери і балету) ім. С. Крушельницької, архітектура театру побудованого З. Горголевським в 1896-1901 роках, потрактована в спокійному характері архітектури, що відрізняється синкретизмом вирішення всіх фасадів, композиції дахів, системи головних сходів, зали, сцени – що робить його надзвичайно близьким до пошуків архітекторів ХХ століття. Потракування простору відрізняється від інших театрів вдумливим плануванням внутрішніх об'ємів, зручністю функціональних зв'язків тощо. Що стосується сцени, то це, напевно, найвдаліший елемент середовища театру. Її глибина дорівнює глибині глядацького залу, у неї широкий просценіум-оркестрова, зручна авансцена. На головній повздовжній осі брама, що пов'язує тильний фасад із простором сцени. І хоча сцена не має кишень, аранжувати її простір легко і зручно [10, с. 140–143]. Як протилежність – сцена Польського народного театру. Її метричні параметри 5х4х4 метри. Така собі кишеня в стіні. Але і в такому мікропросторі Є. М. Лисик знаходив сценографічні рішення, які були високомистецькими, і що головне, захоплювали глядача [11]. Щодо театрів, споруджених В. Шретером в 1901 р. в Києві (Національна опера України); Г. Гельмером і Ф. Фельнером в 1887 в Одесі (Одеський театр опери і балету); Л. Котовським в 1940 році в Донецьку (Державний театр опери і балету), то якщо кубатура сцен у них приблизно рівна, то просторово-композиційні рішення у них різняться. В Київському оперному конфігурація сцени нагадує «латинський хрест». Сама сцена непомітно трансформується в авансцену. А в Одесі прямокутник композиції сцени із співвідношенням сторін 1 до 1,3, має фронтальний характер з розташованою в глибині авансценою. Сценічний простір в Донецькій опері, запроектований автором будівлі, також як фронтальний. Сцена не має розвинутої авансцени, права і ліва кишені сцени розчленовують єдиний об'єм театру на дві складові – глядацьку і сценічну, які мало пов'язані поміж собою [10, с. 211–295].

Що значить викладена вище інформація? Висвітлення архітектурно-просторових рішень театрів і зокрема сцен дводить, що підвалини

успіху сценографічних рішень Лисика слід шукати не тільки у філософії, майстерності художника, але також в умінні гармонізувати ним середовище дії в кожному театрі і робити це кожного разу вперше [12, с.18–42, с. 80–111] (табл. 1, табл. 2).

Таблиця 1

Вибірка деяких театральних просторів в яких творив Є. М. Лисик

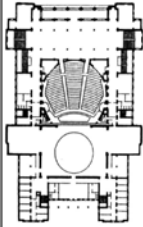
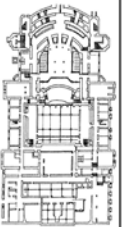
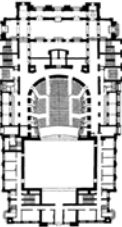

Донецьк	Дрогобич	Одеса	Львів	Київ	Мінськ	Кишинів
1	2	3	4	5	6	7
Театр опери та балету м.Донецьк Україна	Дрогобицький драмтеатр м.Дрогобич Україна	Театр опери та балету м.Одеса Україна	Театр опери та балету м.Львів Україна	Національна опера м.Київ Україна	Театр опери та балету м.Мінськ Білорусь	Театр опери та балету м.Кишинів Молдова
						
						

Це стосується і закордонних вистав майстра. У театрах Білорусії, Росії, Молдови, Польщі, Туреччини і інших, сценічні простори яких також унікальні. Наприклад, у Театрі опери і балету в Мінську простір самої сцени виглядає незначним у порівнянні із просторами ар'єрсцени і кишень. [12, с.122-123] У Маріїнському театрі Санкт-Петербурга сцена має вигляд прямокутника із співвідношенням сторін 1 до 1,3. [13] План сцени Театру опери і балету в Кишиневі трьохдільний, де площа самої сцени дорівнює площам правої і лівої кишень зокрема.

Але ж Є. М. Лисик працював не тільки в унікальних театрах, а і в інших унікальних видовищних будівлях. Для цього він відпрацював свої власні заходи використання, аранжування, трансформації сцен театрів опери і балету та драм театрів; пристосування для сценографічних рішень сцен концертних залів, палаців, студійних просторів. Що важливо для

Таблиця 2

Вибірка деяких просторових параметрів театрів, у яких творив Є. М. Лисик

Назва театру	Кільк. міськ	Будівельний об'єм, м ³	Рік початку експлуатації, тип будинку	Глядацький зал			Сцена	Схема плану театру, глядацького залу, сцени
				Гаварти, м	Орк. яма, м ²	Кількість місць на 1 глядача, м ²		
1	2	3	4	5	6	7	8	
Донецька область Державний академічний російський театр опери та балету Арх. Д.Котовський Фасад на площу-нішу	1230	Об'єд. 90667 П'єд. На 1 гл. 73,7	1940 спец. Містопроєкт	Гаварти, м Портал Трив. буд. Орк. яма, м ²	2 ярусів 0,82 8,55 акуст. незадовільна	г 20,1 в 20,5 сц 555 а/сц - кішени - 555		
Київська область Національна опера України Арх. В.Шрєтер Кутове положення	1430	Об'єд. П'єд. На 1 гл.	1901 спец.	ш 21,2 г 26,4 в 22,7 оркестр 104	акуст. задовільна	ш 34,3 г 17,2 сц 590 а/сц - кішени - 590		
Львівська область Львівський державний академічний театр опери та балету ім. С.Крушельницької Арх. З.Горголевський Звернувши проєкт	1004	Об'єд. 71200 П'єд. 13416 На 1 гл. 70,9 13,4 84,3	1901 спец. реконструкція 1940	ш 18,3 г 23,0 в 15,0 10,887,0 П.13х10,5 оркестр 64	3 ярусів 0,74 5,16 акуст. задовільна	ш 23,0 г 18,0 в 23,6 сц 415 а/сц - 68 кішени - 402		
Дрогобицький український музично-драматичний театр Формує фасад вулиці	728	Об'єд. 14020 П'єд. 2811 На 1 гл. 19,3 3,8 23,1	1935 приспос. б/Нар. Дім	ш 15,0 г 23,8 в 9,5 8,5х5,4 П.10х7,0 оркестр 23	1 ярус 0,58 3,86 акуст. задовільна	ш 15,4 г 9,0 в 10,4 сц 138 а/сц - кішени - 138		

театральної науки в цілому. Як і те, що митець розробив власну палітру архітектурних засобів, організації предметно-просторового середовища театральної дії, як в стаціонарних театрально-видовищних будівлях, так і в павільйонах кіностудій, ландшафтних театрах, відкритих просторах тощо.

Висновки. На початку XXI ст. творчість Є. М. Лисика потребує не популістських, спорадичних, емоційних, суб'єктивних публікацій і розвідок, а постійних, синкретичних, об'єктивних наукових досліджень із застосуванням сучасного методичного апарату. Що є вкрай потрібним для закладання концептуальних підвалин Українського національного театру майбутнього.

Особливо це стосується однієї із головних складових сценографії – архітектури, яка займає у творчості Є. М. Лисика особливе провідне місце, хоча і тепер залишається найменш дослідженим аспектом.

Актуальність дослідження саме цього аспекту творчості Лисика підтверджується не тільки надзвичайною кількістю створених ним об'єктів сценографії – горизонтів, завіс, палет, але і великою кількістю сценічних просторів для яких вони були створенні, і в яких діяли.

Є. М. Лисик розробив засоби і заходи по адаптації, інтеграції, гармонізації об'єктів своїх сценографічних рішень в театральних просторах і середовищі (архітектурі) існуючих театрально-видовищних будівель. А також розробив і експериментував у напрямі створення своїх власних театральних, архітектурно-просторових і дійових типів будівель. Що потребує спеціальних наукових розвідок.

Література.

1. Євген Лисик: Біобібліографічний покажчик / Укл. В. Проскуряков, О. Зінченко. – Львів. Срібне слово, 2005. – 64 с. С.16; с.19-45;
2. Медвідь Л. Євген Лисик: монументальність, простір, час // Просценіум. – 2004. – №1-2 (8-9). – с. 23-27;
3. Диченко І. С. Євген Лисик. Нарис про життя і творчість – Київ: Мистецтво, 1978. – 112 с. ;
4. Челомбитько Г. Новые спектакли. Опера-балет «Вий» В.Губаренко в Одесском театре оперы и балета // Советский балет. – 1985. – №1 – С.21-24;
5. Паламарчук О. Львівська опера. Фотоальбом. – Львів: світло і тінь, 2000. – 156 с. ;

6. Островский Г. Евгений Лысык // Советские художники театра и кино. Советский художник (Сб.) — 1986. — №7. — С.102-110.-5 ил. ;
7. Янас Л. Менгір на честь художника // Поступ. — 23 вересня 2000. Львів
8. И снова с нами Спартак // Львовская правда. — 6 января 1998. — Львов
9. Освійчук В. Євген Лисик // Просценіум. — 2001. — №1. — С. 36-44.-21 іл.
10. Проскураков В. І. Архітектура українського театру. Простір і дія: монографія. — Львів. Вид.: НУ «Львівська політехніка», Вид.: «Срібне слово», 2004. — С.140-143,с.211-295.
11. Проскураков В. Львівські театри. Час і архітектура. — Львів: центр Європи, 1997. — С. 83-86.
12. Архитектура советского театра / Хрипунов Ю. Д., Гнедовский Ю. П, и др. — М.: Стройиздат, 1986. — с. 18-42, с. 80-111, с. 122-123, с. 258-260.
13. Бархин Г. Б. Архитектура театра. — М.: Изд.: ААСССР. — 1947. — С. 62-63.

Аннотация. В статье освещено творчество и художественное наследие всемирно известного сценографа Е. М. Лысика как синкретического феномена и направления ведения их исследования с применением научного аппарата.

Ключевые слова: архитектурные средства и мероприятия по адаптации, интеграции, гармонизации сценографических решений

Annotation. This article describes the creative work and artistic achievement of world's famous scenographer Y. M. Lysyk as a syncretic phenomenon, and direction of his exploring using scientific apparatus.

Keywords: architectural methods and means of adaptation, integration, harmonization of scenographic solutions.